

Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik

Suat Cebeci*

Özet- Dini danışma ve rehberlik hizmetlerine temel olan çalışmalar 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Batı toplumlarında başlamıştır. Pastoral care anlayışı papazların klinik psikoloji ve danışma psikolojisi alanlarında eğitim alıp birer dini danışman olarak hizmet yapmalarını öngörüyordu. Bu alanda insanların din konulu sorunlarına eğilerek iyileştirme, destekleme, yönlendirme, uzlaştırma, geliştirme yönünde çalışmalar yapılmaktadır. Benzer faaliyetler İslam toplumlarında da baştan beri din hizmeti şeklinde yürütüle gelmiştir. Ancak insanların din konulu sorunları sadece din hizmetine konu olacak nitelikte değildir. Bunun din eğitimi ile ilgilendiren bir yönü de vardır. Bu da rehberlik edici din öğretimi denilebilecek ayrı bir yetkinlik alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Psikolojik danışma ve rehberlik alanındaki tecrübelerin, ilke ve yöntemlerin din öğretiminde kullanılarak rehberlik edici bir din öğretimi yaklaşımı geliştirilmesi mümkündür. Bu konuda ilkesel çerçeve olarak dini bilgilerin öğretiminde; mantıksal doğrulamayı, duygusal dinginliği ve kavramsal esnekliği esas alan zihinsel sorunlara odaklı bir öğretim stratejisi ile ilâhi buyrukların ve dini kalıpların öğretiminde; tövbe, bağış, rahmet ve şefaat destekli bir öğretim yöntemi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler- Din eğitimi, Dini danışma, Rehberlik, Pastoral psikoloji, Pastoral ilgi.

Giriş

Eğitim düşüncesinde progresivizm akımının hüküm sürdüğü 19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın başlarında gelişime odaklanmış bir toplum yapısı, felsefeden siyasete hemen her alanda çalışanların ortak hedefi haline gelmişti. Batı top-

* Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

lumlarında sanayi ve teknoloji kullanımının hızla yaygınlaşması karşısında yeni yetişen bireyin yeteneklerini geliştirmesi, kendini gerçekleştirmesi, yeni şartlara etkili ve başarılı bir şekilde uyum sağlaması üzerinde duruluyordu. Toplum gelişmesine katkıda bulunabilmek için herkes en iyi yaptığı işte çalışmalı, yeni yetişen bireyler kabiliyetlerine uygun mesleklere yönlendirilmeliydi. Okul, çocuğun kendini gerçekleştirmesine, yeteneklerini fark edip onları geliştirmesine yardım edecek imkânlar hazırlamalıydı. Bu yönde yaygınlaşan düşünceler eğitimde rehberlik hareketinin ortaya çıkmasına yol açmış oldu.

Başlangıçta bir mesleğe yöneltme, meslek seçimi konusunda kılavuzluk etme olarak anlaşılan ve uygulanan rehberlik hareketi zamanla yeni boyutlar kazanmaya başladı. “Kişinin imkân ve kabiliyetlerini tanıması, kendini gerçekleştirmesi ve problemlerini çözümlemesi konularında sistematik uzmanlık yardımı” (Bakırcıoğlu, 1985) anlamındaki danışma ve rehberlik anlayışı ilk olarak Amerikan toplumunda doğup gelişmiştir. Bu ülkede rehberlik anlamında kayda değer ilk olay, 1898 yılında, Jesse B. Davis adında bir öğretmenin, Detroit şehrinde bir lisede danışman olarak çalışmaya başlamasıyla ortaya çıkar (Tan, 2000). Bu olay her ne kadar bir başlangıç olarak kabul edilse de henüz psikolojik danışma ve rehberlik konusunda fazla bir anlam ifade etmiyordu. Bu tür girişimlerin ilerleyen yıllarda artarak devam etmesiyle birlikte eğitimde rehberlik anlayışı daha çok kabul görmeye başlamıştır.

Kurumsal anlamda ilk rehberlik girişimi ise Frank Parsons adında bir eğitimcinin 1908 yılında Boston Meslek Bürosunu açması ile başlar. Buradaki çalışmaları ile rehberlik hareketinin öncüsü kabul edilen Parsons açtığı meslek bürosunda daha önce geliştirmiş olduğu fikirlerini uygulama ve test etme imkânı bulmuştur. Bu deneyimle birlikte sistemleştirdiği görüşlerini *Bir Meslek Seçme* adlı kitabında toplamış ve 1909 yılında yayımlamıştır. Rehberliğin ilk defa bir ders olarak üniversite programlarına girmesi ise 1911 yılında Harvard Üniversitesi’nde olmuştur.

Rehberlikle ilgili çalışmaların hızlı bir gelişme göstermesi, halkın din kaynaklı psikolojik sorunlarının çözümüne yardım amacı güden kiliseyi de etkilemiştir. Aynı yıllarda hristiyan teologlar, danışma ve rehberlik çalışmalarına ilgi duymağa başlamışlar ve papazların kiliselerdeki günah çıkarma işlemlerini bir dini danışma hizmeti olarak ele alma ve bu hizmeti hastaneleri ve diğer sosyal kurumları kapsayacak şekilde genişletme yoluna gitmişlerdir. Artık papazların dini konudaki yardım çalışmaları hem kilise içinde hem de kilise dışında daha profesyonelce yürütülen farklı bir boyut kazanacaktır. Papazlar mümkün olan

ve ihtiyaç duyulan hemen her ortamda dini danışma ve rehberlik hizmetlerini yürüteceklerdir. Böylece *Pastoral Care* denilen ve Türkçe karşılığı vaizsel ilgi olarak ifade edilen bir dini danışma alanı doğmuş oldu.

Pastoral Care¹

Pastorel care, dinsel aktörler tarafından başkalarına yardımcı olmak, sorunlarının çözümüne katkıda bulunmak, sorunlu insanları yönlendirmek, desteklemek şeklindeki faaliyetler olarak tanımlanmaktadır (Kaya, 2008). Bu faaliyetler temelde dini benimsetme, kabullendirme veya dine karşı sempati uyandırma amaçlı olmakla birlikte bunların aslında bu çerçevenin dışına çıkıp tamamen insanî amaçlara yönelen faaliyetler olduğu da iddia edilmektedir. Bu iddiaya göre Pastoral care, dini bir güdüyle olsa da sonuçta insanî amaçlara yönelen, insanların dini ve ruhsal problemlerinin çözümüne yardım etmeyi hedef alan bir faaliyettir. Dolayısı ile bir dini aktör, kendisini dini görevden soyutlayamadığı gibi hangi alandan olursa olsun kendisine getirilen problemlerin çözümüne yardımcı olmaktan da geri duramaz (Liddell, 1983). Bu çerçevede dini danışma faaliyetlerinin; *iyileştirme, destekleme, yönlendirme, uzlaştırma, geliştirme* diye beş ayrı fonksiyonunun bulunduğu (Kaya, 2008) belirtilir.

Pastoral care faaliyetlerini bilimsel bir yaklaşımla ele alma yönünde ilk çalışmayı yapan Amerikalı psikolog Anton Boisen olmuştur. Bilimsel maneviyat eğitimi (Clinical Pastoral Education) hareketinin² öncüsü kabul edilen Boisen 1926 yılında kaleme aldığı *Teolojinin Metotları ve Görevi* adlı eserinde³ manevi yönden insanları anlamının yollarını göstermiş, insanlara karşı fedakarlıkta bulunma konusunda yarış içinde olunmasını önermiştir. İnsanlara yardımda bulunmak, onlara bir şeyler verebilmek için bireyin gelişiminin, kişiliğinin ve yaşam kurallarının bilinmesi gereğine işaret eden Boisen dini şahsiyetlerin bu yönde yetiştirilmesi gerektiğini savunmuştur. Artık papazların itiraflara muhatap pasif dinleyiciler olmaktan çıkıp, insanları ruhen rahatlatma, huzura kavuş-

¹ Pastor kelimesi papaz ve çoban anlamlarına gelmekte olup aynı kökten gelen pastoral kelimesi de *papaza ait, çobana ait* anlamlarını taşımaktadır. Pastoral Care ise papazsal ilgi demek olup papazın insanlara manevi destek ve yardım anlamında yaptığı öğüt ve tavsiyeleri ifade ettiğinden buna *vaizsel ilgi* de denilmektedir.

² Kısaca CPE diye ifade edilen bu bilimsel maneviyat eğitimi hareketi 1925 yılında farklı bir din eğitimi anlayışı ile ortaya çıkmıştır. Papazların dini danışma ve rehberlik yaklaşımı ile yetiştirildiği bir merkez olarak CPE günümüzde de faaliyetlerini sürdürmektedir. Halen bu kurum “The Association for Clinical Pastoral Education, Inc” adıyla çok kültürlü ve çok inançlı bir organizasyon şeklinde hastaneler, sağlık merkezleri, çocuk ve yaşlı yurtları, rehabilitasyon merkezleri, iş yerleri gibi çok çeşitli yerlere yönelik çalışmalar yapmaktadır. Geniş bilgi için bkz: <http://www.acpe.edu>

³ Boisen’in bu eserin orijinal adı *The Task and Methods of Theology* dir.

turma, kötülöklere karşı tavrı geliştirmelerini sağlama gibi görevleri de yapan dini danışmanlar olmaları gerektiği yönündeki düşünceler yaygınlaşmaya başlamıştır. Böyle bir görevi yerine getirebilmek için de papazların yetiştirilmesinde teoloji dışında insan bilimlerine özellikle psikolojiye ağrılık verilmesi kaçınılmaz görölmüyordu. İşte pastoral care hizmetlerinin bu yönde geliştirilmesi, papazların yetiştirilmesinde danışma psikolojisi, transpersonel psikoloji ve klinik psikolojinin yöntem ve kurallarının kullanılmaya başlanması ile *pastoral psikoloji* alanı ortaya çıkmış oldu. Bu alan, din konusunda psikolojik danışma ve rehberlik hizmetleri ve bu hizmetlerin araştırma ve geliştirme çalışmalarını kapsamaktadır.

Halen ABD ve bazı Avrupa ölkelerinde pastoral psikoloji alanında ciddi çalışmalar yapılmakta, eğitim ve yayın faaliyetleri sürdürölmektedir. Hollanda’da 1950 yılından beri *Pastoral Psikoloji* adıyla bir dergi yayımlanmaktadır. Yine *The Journal of Pastoral Care* adıyla 1947 yılında yayına başlayıp daha sonra *The Journal of Pastoral Care & Counseling* adını alan bir dergi ABD’de yayın hayatına devam etmektedir. Bu dergiye çıkaran şirket (JPCP, Inc) Georgia eyaletinde dini yayınlar yapmakta, eğitim bakanlığına danışmanlık hizmetleri vermekte ve ayrıca senede iki sayı olmak üzere *The Journal of Pastoral Theology* adıyla bir dergi daha çıkarmaktadır. Yine aynı konuda ABD de *Journal of Pastoral Counseling* adıyla bir dergi daha yayımlanmaktadır. Bunlardan başka İngiltere’de de *Pastoral Care in Education* adıyla dini danışma ve rehberlik konularında makalelere yer veren uluslar arası bir dergi üç ayda bir yayımlanmaya devam etmektedir. Ayrıca Amerika ve Avrupa ölkelerinde (özellikle İngiltere, Danimarka, Almanya) konuyla ilgili çok sayıda kitap neşredilmiş bulunmaktadır.

Pastoral Psikoloji

Dini danışma (pastoral care) çalışmaları tamamen bir Hristiyanlık faaliyeti olarak ortaya çıkmış olduğu için bu faaliyet alanına dair kavramlar da doğal olarak Hristiyan kültürü ile ilgilidir. Şüphesiz bir faaliyet ve bilim alanındaki kavramlaştırma, ilkin o alanı keşfedip ortaya çıkaranlar tarafından kendi inanç, dil ve kültür özelliklerine göre yapılır. Bu sebeple manevi destek ve yardım hizmetlerinin teorisi ve pratiği ile ilgili bilimsel çalışma alanına da *dini danışma psikolojisi* anlamında *Pastoral Psikoloji* denilmiştir.

Pastoral psikoloji, insanın manevi dünyasının tahlili yönüyle din psikolojisinin içinde bir alt dal olarak kabul edilmekte, insanın manevi dünyasının tanzimi

yönüyle de din eğitimi içinde bir alt dal olarak görülmektedir. Konunun din eğitime bakan tanzim edici yönü doğrudan bir öğretim faaliyeti olarak değil de öğrenme sonucunu da beraberinde getirecek bir rehberlik eylemi olarak düşünülebilir. Dinin kendi yapısından ve dini bilgilerin dogmatik karakterinden kaynaklanan bir psikolojik destek ve rehberliğe ihtiyaç duyma durumu daima mevcuttur. Yani dinin hayatla bütünleştirilmesi ve dini bilgileri hazmetmedeki zihinsel ikna ve çözüm sorunları böyle bir yardım işlemini gerekli kılmaktadır. Dolayısıyla dini bilgi, duygu ve davranışları kazandırmaya yönelik din eğitimi etkinliklerinde rehberlik edici bir yaklaşımın gözden uzak tutulmaması ihtiyacı vardır.

Öte yandan genel rehberlik hizmetlerinde ve bu hizmetleri geliştirme çabalarında din alanının ihmal edilmemesi gerekmektedir. Çünkü insanın manevi dünyasının en belirleyici faktörü din olduğu için manevi çözümsüzlüklerin giderilmesinde ve psikolojik dinginliğin sağlanmasında din alanı ihmal edilemez bir etkiye sahiptir. Bu sebeple dinden gelen bilgi ve tecrübeler, danışma ve rehberlik hizmetlerinin teorik ve pratik yönden gelişmesi ve farklı bir boyut kazanması bakımından anlamlı ve değerli görülmektedir. Ruh sağlığı uzmanlarının, bireyin dini ya da manevi değerlerinin, onların kişilik gelişiminde ve ruh sağlıklarının korunmasında oynadığı rolü dikkate almak durumunda oldukları ifade edilmektedir (Coughlin,1992; akt.: Koç, 2003). İnsan karmaşık bir yapı gösterdiğinden psikolojik danışma işlemleri de o nispette çok yönlü ve çok boyutludur. Bu sebeple psikolojik danışma hizmetinin tek bakış açısı ve tek yönlü yaklaşımla yürütülemeyeceği, danışmanın eklektik bir uygulayıcı olarak çeşitli görüş ve bakış açılarını değerlendirmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Kepçeoğlu, 1994). Danışma psikolojisi ve klinik psikoloji alanında çalışan uzmanlar bu hususu önemsemektedirler. İnsanın ruhsal tepkimeleri üzerinde dini inanç ve duyguların etkisi inkar edilemez bir gerçeklik olduğundan din olgusunu önemseyen bir bakış açısı da danışma ve rehberlik hizmetlerinde ihmal edilemez. Buna karşın yapılan bir araştırmada (Bergin-Jensen, 1990) danışmanların genel olarak problemlerin çözümüne yönelik yaklaşımlarında din olgusunu dikkate almadıkları tespit edilmiştir. Danışmanların bu yaklaşımının doğru olmadığına dikkat çekilerek bu durumun, onların danışanları ile üst düzeyde empati kurabilmelerini engellediği savunulmaktadır (Koç, 2003). Zira din olgusu insanın bütün ruhi yönelişlerinde bir şekilde etkisini göstermektedir. İstanbul (Bakırköy), Elazığ ve Manisa Akıl Hastalıkları Hastanelerindeki hastalar üzerinde yapılan bir araştırmada hastalarda önemli derecede dini hezeyanlar tespit edilmiş, *dini bilgi ve telkini doğru ölçülerde alan bir kişinin, bundan yoksun bırakılmış*

diğer bir kişiden daha çok hayata ve çevresine karşı uyum sağladığı sonucuna varılmıştır (Armaner, 1973). Hal böyle olunca din alanının danışma etkinlikleri içinde dikkate alınmasının anlaşılabilir bir temeli var demektir.

Pastoral psikolojinin hangi bilim alanının içinde yer alacağı, din psikolojisinin mi yoksa din eğitiminin mi konusu olduğu tartışılabilir. Bunun manevi rehberlik ile klinik psikoloji arasındaki sınır bölgede bir etkinlik olduğu kanaati ile din psikolojisine ait alanlardan birisi olduğunu söyleyenlere (Özdoğan, 2006) bir ölçüde hak vermek mümkündür. Şüphesiz din psikolojisi alanında danışma ve rehberlik konularına girilmeksizin olay ve olguları anlamaya ve tanımlamaya yönelik (deskriptif) çalışmalar yürütülüyor olması bu alanda pastoral psikolojiye ilgisiz kalınacağı anlamına gelemmez. Öte yandan dini danışma ve rehberliğin, dini konuların öğretiminde ortaya çıkabilecek sorunların önlenmesi ve karşılaşılan sorunların çözümü yönünde özel öğretim yöntemlerinin bir parçası olarak din eğitimi içinde yer alması gerektiğine dair düşüncenin (Cebeci, 2002) de ikna edici temelleri bulunmaktadır. Bugün din eğitimi çalışmalarında bu konuya eğilmenin ciddi bir ihtiyaç olduğu bir yana İslam eğitim anlayışının dini danışma ve rehberlik yaklaşımını içerdiğine dair ayet ve hadislerde çok sayıda bilgi mevcuttur. Bu bakımdan *dini danışma ve rehberlik* konusunun din eğitimi bilimi içinde bir çalışma alanı şeklinde ele alınması oldukça gerekli ve önemli bir husus olarak görünmektedir.

Aslında hangi bilim dalının içinde yer alacağı tartışılrsa da *dini danışma ve rehberlik* konusunun daha fazla akademik ilgiyi bekleyen yeni ve ciddi bir çalışma alanı olduğu muhakkaktır. Belki üzerinde durulması gereken en önemli husus; bu konunun, terapiye dönük birer özel uzmanlık alanı olan *danışma psikolojisi* ve *klinik psikolojisi* ile ilgili yönüdür. Çünkü dini danışma psikolojisi hem bu alanlara dayanmak, onların sonuçlarından yararlanmak hem de onların çalışma alanlarına girmemek durumundadır. Bu hassas nokta, daha işin başında dini danışma ve rehberlik çalışmalarının sınırlarını belirlemede ürktücü bir güçlüğü işaret etmektedir. Zira bu alanın danışma psikolojisi ve klinik psikoloji ile işbirliği ne kadar önemli ise kendi amaç ve yetkinliği ile sınırlı kalması da o kadar önemlidir. Kısaca dini danışma ve rehberlik yaklaşımı; insanın din konulu psikolojik sorunlarına yönelmek üzere *eğitsel rehberlik*, *psikoloji* ve *din* konularını birbirine bağlamayı ifade etmektedir. Böyle bir çalışmayı anlatmada *pastoral psikoloji* ifadesi yeterince açık ve belirleyici değildir. Bunun yerine kendi dilimizin de kelimeleri ile *dini danışma ve rehberlik* ifadesinin kullanılması çok daha belirleyici olacak, olası birtakım karışıklıkları ve alan tedahüllerini önleyecektir.

Dini Danışma ve Rehberliğin Temelleri

Şüphesiz insanın yaratılışından gelen bilişsel ve duyuşsal kabiliyetler onun maneviyat dünyasının temel taşlarını oluşturmaktadır. Bu kabiliyetler fark edilebilir ve keşfedilebilir oldukları kadar, ihmal edilebilir ve kontrol dışına çıkabilir olma özellikleri ile de hem birey için sorun oluşturma potansiyeline hem de yardım ve desteğe açık olma imkanına sahiptirler. Dolayısıyla insan bu kabiliyetleri ile ruhsal yapısını dinginleştirip zenginleştirebildiği gibi manevi sıkıntı ve çöküntü içerisine de düşebilmektedir. Çünkü insanın maddi ihtiyaç ve tatminleri yanında manevi ihtiyaç ve tatminleri de vardır. Bunların başında inanma, kutsal ve aşkın olana bağlanma ve güvenme gelmektedir.

Bütün insanların içsel ve özgün bir kapasite olarak sahip oldukları maneviyat olgusu, hayatın her alanında cesaret ve güven veren bir enerjidir. Onun zaafa uğraması da aynı şekilde mutsuzluğa ve umutsuzluğa sebep olarak kişiyi hayata küstürecek ölçüde sıkıntıya sevk etmektedir. Çeşitli hayat tecrübelerimizde karşılaştığımız güçlüklerle mücadele etmede maneviyatı yaşamsal bir güç olarak yanımızda buluruz. Onu yeterince hissedememe, onun gücünden yoksun kalma zafiyeti içine sürüklendiğimizde bize uzanacak bir yardım eli ararız. İşte bu durum, herkesin her zaman bir şekilde hissedebileceği bir manevi yardım ihtiyacıdır.

Öte yandan insan tabiatında var olan mükemmellik potansiyeli, sürekli olarak onu mükemmele doğru yol almaya, varlığını geliştirmeye sevk etmektedir. Bu aynı zamanda tabiatı gereği insanın içinde yaşattığı daha iyiye, daha güzele, daha mükemmele doğru kendini geliştirme arzusu olarak da tezahür etmektedir. Şüphesiz mükemmele yolculukta manevi tatmin ve dinginlik önemli bir enerji kaynağıdır. İnsanın kendini gerçekleştirme, varlığını geliştirme yolculuğunda maneviyatı bir enerji kaynağı olarak kullanması her zaman kendi başına gerçekleştirebileceği bir hedef değildir. Bu sebeple tarihin çok eski devirlerinden beri insanlar hem manevi sıkıntılarından kurtulma hem de mükemmele yolculukta manevi bir enerji sağlama konusunda hep bir destek arama peşinde olmuşlardır. Hocalar, papazlar, rahipler, büyücüler, medyumlar manevi güç alınacak sığınaklar olarak görülüp sıkıntı anlarında onlara koşulmuştur. Özellikle ruhsal bunalımlarda tabiplerden önce bu kişiler hep akla gelmiş ve onların iyileştirici gücüne müracaat edilmiştir. Günümüzde bile bu tür manevi nitelik taşıyan kişilere başvurup onlardan yardım bekleyenler yok değildir. İslam toplumlarında da öteden beri çeşitli sorunların çözümünde, dini yönden rehberlik ihtiyacının karşılanmasında din adamlarına ve din bilginlerine başvurma önemsenen bir yol ve usul olarak süregelmiştir.

Çağdaş dünyanın bilgi zenginliğine, bu zenginliğe ulaşma imkan ve araçlarının bolluğuna rağmen dini şahsiyetlere başvurma ihtiyacı ortadan kalkmış değildir. Bugün danışma ve rehberlik anlamında dini şahsiyetlere başvurma en gerçekçi ve en makul gerekçesi; dini yönden hata yapma, sorumlu duruma düşme korkusu ile suçluluk duygusundan kurtulup iç huzuruna kavuşma arzusudur. Bu hususta bilginin bizatihi kendisine ulaşmak yeterli görülmemekte, bilgi verecek olanların rehberlik edici mantıksal ve duygusal yaklaşımlarına, manevi feyzine ihtiyaç duyulmaktadır. İşte bu ihtiyaç rehberlik olgusunu işaret etmektedir.

Konuya İslam dini açısından bakıldığında dini öğretinin sunumunda danışma ve rehberlik olgusunun tamamlayıcı bir unsur olarak hep var olduğu görülür. Çok genel düşünüldüğünde vahyi bir ilâhi rehberlik olarak gören (Selçuk, 1999) ve Hz. Peygamberin görevinin insanlara rehberlik ve danışmanlık yapmak olduğunu kabul eden (Atlas, 2000) yazarlar haksız sayılmazlar. İslam dini yardımlaşmayı ve dayanışmayı ibadet sayan, muhtaçların, çaresizlerin, düşkünlere ve herhangi bir problemten dolayı sıkıntı çekenlerin yardımına koşmayı Müslümanlara görev olarak yükleyen bir dindir. İslam dini Müslümanlara her işlerinde danışma ve istişareyi öğütler (Al-i İmran, 3/159; Şûra, 42/38). Bir bakıma İslam dininin var oluş hikmeti ve varlığını ikame ettirme dinamikleri; danışma, yardımlaşma ve rehberlik ilişkilerine dayanmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de "yardımlaşınız", "tavsiyeleşiniz" şeklinde birlikteliğe vurgu yapan emirler, Peygamberin "bizden değildir", "mümin olamaz" diye başlayıp Müslümanların birbirlerinin sorunlarını kendi sorunları saymalarını ısrarla öğütlemesi bu dinin müşterek dayanışma ile yaşanabilecek bir sosyal hadise olduğunu ortaya koymaktadır.

Dini danışma ve rehberliğin İslam dinindeki yerini tartışmaktan ziyade belki bu alanın ortaya çıkan tecrübeleri de kullanılarak ayrı bir hizmet alanı olarak sistemleştirilmesi ihtiyacından söz etmek gerekir. Zira bu konuda dini bir engel bulunmadığı gibi Müslümanlar tarihin her döneminde birbirlerinin dertleriyle bir şekilde ilgilenmişler ve bu ilgi toplumda sorun çözen, iyileştiren âkil ve bilgin kişilerin temayüz etmesini sağlamıştır. İslam toplumlarındaki bu geleneksel iyileştirici pratiklerin İslam açısından bir dini danışma modeli olarak alınabileceği savunulmaktadır (Abdullah, 2007). Bugün de devam etmekte olan bu ilginin sistematik, düzenli ve bilimsel temellere dayanılarak sürdürülmesinin nasıl mümkün olacağı üzerinde çalışılması gerekir.

Diyanet İşleri Başkanlığının 2002 yılında başlattığı bugün itibariyle sayıları 53'e ulaşmış bulunan il ve ilçe müftülükleri bünyesindeki aile irşat ve rehberlik

büroları önemli bir başlangıçtır. Ayrıca yine müftülükler bünyesindeki alo fetva hattı da dini danışma anlamında not etmeye değer bir faaliyettir. Akademik alanda özellikle din eğitimi ile bağlantılı olarak hastanelerde dini danışmanlık hizmetlerinin (Atlas, 1999), İlahiyat Fakültelerinde (Ay, 2000) ve İmam-Hatip Liselerinde (Bulut, 2002) rehberliğin araştırma konusu yapılması, sayısı çok olmamakla beraber yapılan kuramsal çalışmalar (Cebeci, 2002; Selçuk, 2007; Altaş, 2000; Ok, 1997) konuya ilgi duyulduğunun göstergesidir. Sadece iki İlahiyat Fakültesinde (Sivas, Sakarya) olsa da dini danışma ve rehberlik dersinin son yıllarda lisans düzeyinde okutulmaya başlanmış olması da önemlidir. Ayrıca Açık Öğretim Fakültesi İlahiyat Ön Lisans programında yer alan “Din Hizmetlerinde İletişim ve Halkla İlişkiler” dersi içinde “Dini Hizmetlerinde Rehberlik ve Dini Danışmanlık” başlığı ile bir ünite yer almaktadır.

Bütün bunlar önemli gelişmeler olmakla birlikte dini danışma ve rehberlik konusunun henüz bir *din eğitimi yaklaşımı* olarak geliştirilmesi ihtiyacını ortadan kaldırmamaktadır. Şüphesiz ki dini danışma ve rehberlik konusu halkın din konulu sorunlarının çözümüne yardım anlamında öncelikle bir din hizmeti olarak akla gelmektedir. Ancak dini bilgilerin içsel, duygusal ve skolastik karakteri sebebiyle din öğretiminde rehberlik edici bir yol izlenmesinin, din konulu danışma taleplerinin rehberlik edici bir öğretim tarzıyla karşılanmasının gerekli olduğu açıktır.

Rehberlik Edici Din Öğretimi

Dini danışma ve rehberliğin bir öğretim yaklaşımı olarak ele alınması, kabaca dini bilginin ikna etme, benimsetme, yönlendirme, çözümleme, rahatlatma yaklaşımları ile öğretilmesini ifade etmektedir. Bireye dini bilgi, duygu ve davranışların kazandırılmasında salt bilgilendirme ile yetinilmeyip onun her yeni bilgiye muhatap olduğunda yaşaması muhtemel anlamlandırma, çözümleme ve ilişkilendirme sorunlarını aşmasını sağlamak gerekiyor. Artık insanların özellikle maneviyat bağlantılı zihinsel ve duygusal sorunlarının salt bilgilendirme ameliyesi ile çözülemeyecek kadar karmaşık olduğu anlaşılmıştır. Bazen bir teselli, bir umut, bir destek, bilgiden çok işe yaramakta, insanlara yeni ufuklar açıp yeni istikametler kazandırmaktadır. Eğitimdeki psikolojik danışma hizmetleri bu bakımdan önemsenmekte, *çeşitli nedenlerle uyum sıkıntısı çeken, kendini yalnız hisseden, başarısız ve değersiz gören kimselere, sorunlarının kaynağını ve çözüm yollarını görmede yardımcı bir faaliyet olarak görülmektedir* (Kuzgun, 2002). Yürütülmekte olan din eğitimi ve öğretimi faaliyetlerinin de bu yönden

ele alınıp değerlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. İslam toplumlarında gözle görülür bir şekilde yaygınlaşan din konulu sorunlar ve sıkıntılar, böyle bir yaklaşımla öğretim yapılmasını, dini danışma ve rehberlik konusunda bilimsel ve metodik çalışmalarla yeni açılımlar sağlanmasını zorunlu kılmaktadır.

Dini danışma ve rehberlik konusundaki dini bilgi ve tecrübelerin, kural ve öğütlerin bir araya getirilerek, pedagojinin ve psikolojinin verilerinden de yararlanmak suretiyle farklı bir din öğretimi yaklaşımı yahut ayrı bir din eğitimi yöntemi geliştirmek mümkündür. Hatta bunun bir din hizmeti alanı olarak düşünülerek din görevlilerinin yetiştirilmesinde bir uzmanlık modülü geliştirilmesi de pek tabii mümkündür. Zira dini danışma ve rehberlik konusu sadece okul çağındaki çocuklara yönelik bir çalışma alanı olarak düşünülmemelidir. Bunun başlangıçta yetişkinlere yönelik bir hizmet alanı olarak ortaya çıktığı unutulmamalıdır. Dini danışma ve rehberliğin yetişkin bireyin zihin ve ruh sağlığı bakımından önemli bir hizmet alanı olduğu akademik çevrelerce de kabul edilmektedir (Shim, 2008).

Geniş anlamda din öğretimi faaliyetleri her yaştan insanın bilişsel, duyuşsal ve motor davranışlarına dini bir şekil ve içerik kazandırmayı amaçlıyorsa, bu faaliyetler, insanların her zaman din konulu bilişsel ve duyuşsal sorunlar yaşayabilecekleri var sayılmaksızın yürütülemez. Kutsalı kavrama, aşkın varlığa ve değerlere yönelme insanın iç dünyası ve duyguları ile ilgili bir konudur. İç dünya ve duygular ise en zor nüfuz edilebilen, insanı en çok etki altına alan ve sürükleyen bir alandır. Bu alanda insanı normalin dışına çeken ifrat-tefrit eğilimleri, duygu yoğunlaşmalarına dayalı anlayış ve davranış yanlışlıkları şeklindeki sorunların yaşanması olağandır. Bu sorunların yaşanmaması, dini duygu, anlayış ve kavrayışların dengeli ve tutarlı bir şekilde gelişmesi, dini bilginin öğretilmesi ve öğrenilmesi sorunu ile doğrudan ilgilidir.

a) Dini Bilginin Öğretiminin Rehberlikle İlgisi

Dini bilginin öğretimi kendine özgü birtakım hassasiyetleri gerektirmektedir. Din konulu zihinsel ve ruhsal problemlerin önemli bir kısmı, kişinin muhatap olduğu öğretim tarzından kaynaklanmaktadır. Bu bakımdan din öğreticisinin genel öğretim metot ve tekniklerine dair formasyon yeterliklerinden daha fazlasına ihtiyacı vardır. İnsanın manevi ve soyut konulardaki öğrenmeleri maddi ve somut olanlar kadar kolay gerçekleşmemektedir. Maneviyata ve soyut konulara dair öğrenmeler bilme ve anlamının ötesinde ikna olma ve kabullenmeyi gerektirir. Üstelik maddi ve somut alandaki öğrenmelerde yaşanabilecek çö-

çözumsuzlükler ciddi bir psikolojik rahatsızlık oluşturmazken manevi ve soyut konulardaki öğrenmelerde ortaya çıkan çözümsüzlükler insanın ruhi ve manevi dünyasını derinden etkileme potansiyeline sahiptir. Bu durumda öncelikle sorun oluşturmayacak bir öğretici tutumun geliştirilmesi ve benimsenmesi gerekir.

Dinin duygu yoğunluklu bir alan olması sebebiyle dini bilgilerin öğretiminde her zaman öğrenene aşırı tutku, heyecan, öfke, nefret yükleme ihtimali mevcuttur. Öğretimde bu husus dikkate alınmadığı takdirde, öğrenenin din konusundaki hassasiyeti ve duygusallığı ölçüsünde normalin dışına çıkarak ifrat ve tefrit uçlarına kayma, bunun tabii sonucu olarak ruhsal problemler yaşama durumu ortaya çıkacaktır. Öğrenenin maruz kaldığı duygusal etkiler onun suçluluk duygusuna, üzüntü ve korkuya, ümitsizlik veya kaygısızlığa, nefret veya tutkuya sürüklenmesine yol açabilecektir. Öğretmenin bilinçaltında depolanmış duygu modüllerinin oluşturduğu bilinç dışı tepkiler ve eğilimler daima öğrenenleri böylesi sorunlu bir yöne itme potansiyeli taşır. Alışkanlıklar, tutkular, saplantılar şeklindeki bilinçdışı tepkime sorunlarının öğrenciye yansıtılmaması, öğreticinin kendi bilinç dışını kontrol ederek öğrenciyi yanlış etkilenmelerden korumaya çalışması bir rehberlik edici öğretim tarzıdır.

Dini bilginin öğretiminde önemli bir öğretici sorumluluğu da farklı derslerin birlikte okutulduğu okul ortamında konu muhtevaları arasındaki uyum sorunlarının aşılmasında ortaya çıkmaktadır. Örneğin yaratılış konusundaki dini açıklama ile yaratılış teorisine, diğer bir ifadeyle fizikötesi yorumlarla gayb inancına birlikte muhatap olan, kısaca dini bilgi ile bilimsel bilgiyi birlikte öğrenmeye çalışan çocuğun çözümsüzlük yaşaması mümkündür. Böylesi çözümsüzlüklerin önlenmesi, bireyin dengeli ve tutarlı bir öğrenme süreci yaşaması yine rehberliği gerektiren bir öğretici tutumla mümkün olacaktır.

b) Dini Bilginin Öğrenilmesinin Rehberlikle İlgisi

Öğrenen açısından bakıldığında dini bilginin öğrenilmesinde anlam ve muhteva bakımından iki güçlüğün bulunduğunu fark ediyoruz. Bunlardan ilki salt dini bilginin kendine özgü niteliği, diğeri de her zaman çeşitli vesilelerle muhatap olunan dini bilgiler karmaşasıyla ilgilidir.

Dini bilginin test edilebilir niteliğinin bulunmaması (dogma) sebebiyle ona yönelen beşerî akıl, ikna olabilmek için ister istemez mantıki doğrulama yoluna başvurur. Çünkü ikna olmanın iki yolundan biri deneysel doğrulama diğeri de mantıksal doğrulama olduğundan deneysel doğrulamanın mümkün olmadığı

yerde mantıksal doğrulama kaçınılmaz olmaktadır. İnsan zihni mantıksal doğrulama yaparken endüksiyon, dedüksiyon, analogi gibi akıl yürütme ve determinist çıkarım (sebeup-sonuç ilişkisi kurma) yöntemlerine başvurur. Bu yöntemlerle başarılı sonuçlara ulaşabilmek kişinin zihinsel birikimlerine, tecrübelerine ve bunları kullanabilme kabiliyetine bağlıdır. Şüphesiz bu konudaki bireysel farklılıklar sebebiyle dini bilgiye muhatap olan herkesin her konuda aynı derecede mantıksal doğrulama yapması ve ikna olması beklenemez. Üstelik kimin ne ölçüde ikna olduğu, kişi açığa vurmadıkça bilinebilir ve anlaşılabilir bir durum değildir. Dini bilgiye ikna olmadaki başarısızlık, kişinin bu başarısızlığı önemsemesi ölçüsünde bir psikolojik sıkıntı ve bunalım anlamına gelmektedir. Açığa vurulmuş olsun veya olmasın psikolojik sıkıntı yaşayan insanların yardıma muhtaç olduğunu kabul etmek zorundayız. Şüphesiz bu kabul, din öğretiminde bizim öğretici tutum ve yaklaşımımızı etkileyecek hatta belirleyecek önemli bir öncüdür.

Ayrıca Allah'ın sıfatları, kaza-kader, ecel-rızık, cin-şeytan, akıl-iman vb. konuların kavranmasında mantıksal doğrulama yani ikna olma sorunundan önce anlaşılma güçlüğü vardır. Bu güçlük sebebiyle Kur'anı- Kerimde "*Allah'ın eli*", "*Allah'ın yüzü*" gibi İslam'ın öngördüğü temel itikada ters görünen kavramlar kullanılmıştır. Zihnin konuya intibakını sağlayabilme zorluğu bu kavramların kullanılmasını gerekli kılmıştır. Yine Allah hakkında "en büyük", "en merhametli" gibi beşeri kıyaslamalara imkân veren ifadelerin kullanılması da aynı güçlüğü yani beşerin kavrayış zaafı güçlüğüne aşmaya yöneliktir (Cebeci, 2004). Kur'anın dikkate aldığı bir güçlüğü bizim dini bilginin öğretiminde yok saymamız mümkün olmadığına göre dini kavramların kullanımında kabul edilebilir bir esnekliği sağlamamız gerekmektedir.

Dini bilginin bu niteliğinin yanında aynı ölçüde ilgi ve dikkati gerektiren ikinci husus, bireyin okulun dışında ailede ve toplumda düzenli düzensiz çok farklı bilgilere muhatap olmasıdır. Öğretim birimlerinde verilen bilgiler, adet ve geleneklere sinmiş değişik dini öğretiler, dini grupların birbirinden farklı dini söylemleri doğal olarak insan zihninde dini bilgi ve anlayış bakımından bir karmaşa oluşturabilmektedir. Aile, okul ve dini önderlerin birer dini bilgi kaynağı olarak birey tarafından aynı derecede saygın kabul edilmesi halinde bunlardan gelen farklı bilgiler karşısında bireyin içine düşeceği açmazı tahmin etmek güç değildir. Normal bir bireyin aldığı dini bilgi konusunda okula, ailesine ve saygı duyduğu bir dini lidere güvenmemesi düşünülemez. Bu da ciddi bir zihinsel sorun demektir. Çoğu kimse bu sorunu bir tarafa güvenip diğerlerini yanlış bu-

arak, onlara karşı bir ret pozisyonu geliştirmek şeklinde aşmaktadır ki bunun doğru bir çözüm olduğu söylenemez. Bu karmaşanın önlenmesi yahut farklı öğretilerin zihinlerde anlamlı ve tutarlı sağlam bir karşılık bulması da yine rehberlik edici bir öğretim yaklaşımı geliştirmekle mümkün olacaktır.

Sonuç

Bütün bu hususlar göz önüne alındığında pastoral psikoloji, danışma psikolojisi, ben ötesi psikolojisi ve rehberlik alanlarının ilke, yöntem ve tekniklerinden yararlanılarak rehberlik edici bir din öğretimi yaklaşımının ayrıntıları üzerinde çalışılabilir. Bu konudaki çalışmalara temel oluşturmak üzere önermek istediğimiz ilkesel çerçeve şu hususları kapsamaktadır:

- 1) Dini bilgilerin öğretiminde her öğrenmenin zihinsel bir sorun üretebileceği varsayımı ile rahatlatıcı, çözümleyici bir yol takip edilerek İlâhi buyruklar ve skolastik kalıplar tövbe, bağış, rahmet ve şefaate destekleri ile öğretilmesi.
- 2) Dini bilginin soyut ve inanca dayalı dogmatik yapısı dikkate alınarak öğrenenin mantıksal doğrulama yapmasına imkan ve destek veren, dini kavramların kutsiyetine dair zihinsel setler oluşturmayan bir usul ve strateji takip edilmesi.
- 3) Öğrenenin dini anlayış ve davranışlar konusundaki duygusal dinginliğini, onun bu konulardaki bilgisel zenginliğinin önünde tutan bir öğretici yaklaşımın benimsenmesi.
- 4) Vahiy kaynaklı da olsa dini bilginin beşeri niteliği dikkate alınarak öğrenenin aynı konudaki farklı bilgi, görüş ve düşünceleri anlamlandırmasını, onlara karşı sağlam ve tutarlı açıklama geliştirmesini sağlayacak esnek bir öğretim tarzının benimsenmesi.

Son söz olarak; din öğretimi faaliyetlerinin bildirici ve oldurucu niteliği kadar önleyici ve düzeltici niteliğinin de ele alınmasına, bunun için de dini danışma ve rehberliğin bir din eğitimi yaklaşımı olarak geliştirilmesine, hatta yüksek öğretimde bir akademik modül olarak kabul edilip yaygınlaştırılmasına ihtiyaç vardır.

Kaynakça

- Abdullah, S. (2007). Islam and counseling: Models of practice in muslim communal life, [Electronic version] *Journal of Pastoral Counseling* volume XLII: 42-55, Iona college Pub. Newyork, US.
- Altaş, N. (1999). Hastanelerde dini danışmanlık hizmetleri. *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39, 599-659.
- Altaş, N. (2000). Dini danışmanlığın teorik temelleri. *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 41, 327-350.
- Armaner, N. (1973). *Psikopatoloji’de dini belirtiler*. Ankara: Demirbaş Yayınları.
- Ay, M.E. (2000). *Eğitim-öğretim açısından ilahiyat fakültelerinde rehberlik*. Bursa: U.Ü. Basımevi.
- Bakırcıoğlu, R. (1985). *Rehberlik ve psikolojik danışma*. Ankara: Bakırcıoğlu Yayınları.
- Bergin, A.E. - Jensen, J.P. (1990). Religiosity of psychotherapists: A national survey. [Electronic version] *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 27(1), 3-7.
- Bulut, A. (2002). *Din eğitiminde rehberlik ve psikolojik danışma*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Cebeci, S. (2002) Din eğitiminde rehberlik ve psikolojik destek, S. Cebeci (Ed.), *AB giriş sürecinde Türkiye’de din eğitimi ve sorunları* içinde. Adapazarı: Değişim Yayınları.
- Cebeci, S. (2004). Din dilinin mahiyeti ve kavramsal uzlaşısı sorunu. *Değerler Eğitim Dergisi*, 2(5), 7-21.
- Coughlin, E.K. (1992). Social scientists again turn attention to religion’s place in the world, *The Chronicle of Higher Education*, pp. 6-8.
- Kaya, S. (2008). *Pastoral danışma*. <http://www.sanalpsikolog.com/Pastoral-Danisma.doc>, adresinden alınmıştır. Erişim tarihi, 11 Mart 2009.
- Kepçeoğlu, M. (1994). *Psikolojik danışma ve rehberlik*. Ankara: Özler Matbaası.
- Koç, Z. (2003). Kültüre duyarlı psikolojik danışma yaklaşımı: Kuramsal bir inceleme. *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*. 11(12), 1-17.
- Kuzgun, Y. (2002). *Rehberlik ve psikolojik danışma*. Ankara: ÖSMY Yayınları.
- Liddell, P.G. (1983). *A handbook of pastoral counselling*. Mowerbray, Paperback.
- Ok, Ü. (1997). *Dinsel danışmanlığın teorik çatısı*. Yayımlanmamış yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Özdoğan, Ö. (2006). İnsanı anlamaya yönelik bir yaklaşım: Pastoral psikoloji. *A.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42, 127-141.
- Selçuk, M. (2007). Din hizmetlerinde rehberlik ve dini danışmanlık. C. Tosun (Ed.), *Din hizmetlerinde iletişim ve halkla ilişkiler içinde*(ss.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Shim, E.J. (2008). Pastoral counseling of older adults: Toward a short-term integrative approach, *Pastoral Psychol*, 56, 355–370; Published online: 30 November 2007, Springer Science + Business Media, LLC 2007
- Tan, H. (2000). *Psikolojik danışma ve rehberlik: Teori ve uygulama*. İstanbul: MEB Yayınları.

The Religious Counseling and Guidance as a Teaching Religion Approach

Suat Cebeci*

Abstract- Studies on Religious Counseling started at the first quarter of the 20. century. Pastoral counseling that was pioneered by Anton Boisen, was developed for the purpose of educating priests as religious counselors by educating them in the fields of clinical psychology and consultative psychology. As a result of these studies Pastoral psychology was developed and systematized in Christian world and used as religious ministry for humanitarian purposes. Such studies and services were also conducted in Islamic world. Turkish Ministry of Religious Affair also conducts these kinds of studies and services in more systematic way.

However problems related to religion are not related only to the religious services, but also religious teaching and education. In teaching religion convincing the person is important. So if a person cannot be convinced, that teaching may cause psychological problems. In addition, in theological issues, such as God's attributes, chance, destiny and so on, understanding the issue comes before convincing and logical verification. Religious knowledge that comes from different sources may also cause difficulty in the society. So, there is a need for perfect and reliable consultants as much as there is a need for religious knowledge. For problems related to religion may arise as extreme behaviors. So, developing normal behaviors in person depends on teaching religious knowledge and educating religious behavior in a proper way.

* Prof., Dr., Sakarya University Faculty of Theology

Address for correspondence- Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ozanlar Kampüsü 54040 Adapazarı / Sakarya - Turkey **E-mail:** scebeci@sakarya.edu.tr

For this purpose teacher of religion needs more than just learning general teachings and methods of teaching. This is consultative teaching of religion which is a separate and more specific area of proficiency. In brief, this is a method that avoids extreme emotion, anger and hatred, prevents the learner from the feeling of guilty, grief, fear, hopelessness and anxiety. In this method of teaching religion, in developing detailed program, the following principles must be taken into consideration:

1. The ways of logical verifications must be left open.
2. Priority must be given to serenity of the learner rather than cognitive prosperity.
3. Mental restrictions that sanctify concepts needs to be avoided.
4. A method that solve the problem rather than produce problem must be preferred.
5. Human aspect of religious knowledge must be taken into consideration and solutions must be open to alternative approaches.
6. In teaching divine commands and teaching such concepts as repentance, forgiveness, mercy and intercession must be given priority.

Using the principles and methods of religious counseling and guidance in teaching religion will contribute teaching religion in more reliable and sound way and developing consultative method of teaching religion.

Key Words- Religious education, Religious counselling, Guidance, Pastoral psychology, Pastoral care.